

๑ สำนวน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายคำ ‘สำนวน’ ไว้ว่า “ถ้อยคำที่เรียบเรียง โวหาร บางทีก็ใช้คำว่าสำนวนโวหาร ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมา ช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัว หรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ ร้าไม่ดีโทษปี่โทษกลอง”

สำนวนในความหมายทั่วไป คือการใช้ถ้อยคำที่กระชับ รัดกุม ลักษณะเป็นข้อความสั้นๆ มีความหมายเชิงเปรียบเทียบ ชวนคิดและชวนฟัง นักภาษาไม่ว่าจะเป็นนักพูดหรือนักเขียนล้วนอาศัยสำนวนโวหารเพื่อช่วยให้ผลงานมีชีวิตชีวา น่าสนใจ คือไม่พูดหรือเขียนอย่างดาษดื่น

สำนวนนำเสนอต่อไปนี้ได้คัดสรรเฉพาะสำนวนที่มีรูปแบบข้อความสองวรรค โดยระหว่างวรรคมีสัมผัสที่คล้องจองกัน และนอกจากมีคารมคมคายแล้ว ยังมีความไพเราะน่าฟังอีกด้วย

ส่วนกลาง

กำแพงมีหู ประตูมีช่อง หรือ กำแพงมีหู ประตูมีตา

= การพูดหรือการกระทำอะไรก็ตาม ต้องระมัดระวัง เพราะความลับไม่มีในโลก

กินเหมือนหมู อยู่เหมือนหมา

= ความเป็นอยู่ละเทา ไม่เป็นระเบียบ

กินอยู่กับปาก อยากอยู่กับท้อง

= รู้ดีอยู่แก่ใจ เพราะทำเองแล้วแสรังไม่รู้ไม่เห็น

เกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง

= เกลียดตัวเขา แต่อยากเอาประโยชน์จากเขา

ขุนนางไข่พ่อแม่ หินแฉ่งไข่ตายาย

= ถ้าไม่ใช่ญาติผู้ใหญ่ของตน ก็ไม่ควรไว้วางใจใคร

เข้าตามตรอก ออกทางประตู

= ทำตามธรรมเนียมประเพณี

เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม

= ประพฤติตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ

คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ

= คนรักมีน้อย คนชังมีมาก

ความว้ายไม่หาย ความควายเข้ามาแทรก

= เรื่องหนึ่งไม่ทันจบสิ้น มีเรื่องอื่นเข้ามาแทรกอีก

ฆ่าไม่ตาย ขายไม่ขาด

= มีความผูกพันกันจนไม่อาจทำร้ายกันได้

งานหลวงไม่ขาด งานราษฎร์ไม่เสีย

= ทำงานไม่บกพร่องทั้งงานส่วนรวมและงานส่วนตัว

จอดเรือให้ดูฝั่ง จะนั่งให้ดูพื้น

= ทำอะไรควรพิจารณาให้รอบคอบ

เจ้าไม่มีศาล สมภารไม่มีวัด

= ผู้ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ชักน้ำเข้าลึก ชักศึกเข้าบ้าน

= นำความวิบัติมาสู่ตนและพวกพ้อง

ชั่วช่างสี ดีช่างสงฆ์

= ไม่เอาธุระ ไม่เอาใจใส่ (มักใช้แก่พระสงฆ์)

ช่างตายทั้งตัว เอาใบบัวมาปิด

= ความชั่วที่คนทั่วไปทราบกันแล้ว ยากที่จะปกปิด

ซื้อควายหน้านา ซื้อผ้าหน้าหนาว

= ทำสิ่งไม่เหมาะสมกับเวลาย่อมได้รับความเดือดร้อน

ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่

= ให้รู้จักพิจารณาลักษณะบุคคล หรือพิจารณาผู้หญิงที่จะเลือกเป็นคู่ครอง

ตักน้ำไม่ไหล ตักไฟไม่ไหม้

= ตกอยู่ในที่คับขันก็ไม่ใช่อันตราย

ตบหัวกลางศาลา ขอขมาที่บ้าน

= ยอมรับผิดชอบไม่เหมาะสมกับความผิดที่ทำไว้

ตามใจปาก ลำบากท้อง

= เห็นแก่กินมักเดือดร้อนเรื่องการขบถาย

ตื่นแต่ตึก สึกแต่หนุ่ม

(สึก = ศึกษา)

= เร่งรัดทำงานให้เหมาะสมแก่วัยและเวลา

ถีลลดตาข้าง ห่างลดตาเส้น

(เส้น = ชื่อแมลงหรือสัตว์ขนาดเล็กมาก)

= ดูเหมือนรอบคอบถี่ถ้วน แต่ไม่รอบคอบถี่ถ้วนจริง

ทำนาออกมกล้า ทำปลาอมเกลือ

= ทำการสิ่งใดถ้ากลัวหมดเปลืองย่อมไม่ได้ผลเต็มที่

นอนหลับไม่รู้ นอนคู่มิเห็น

= ไม่รู้เรื่องราวที่เกิดขึ้น

น้ำขุนไว้ใน น้ำใสไว้นอก

= เก็บความรู้สึกไม่ดีไว้ภายใน

น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย

= คำพูดแบบขวานผ่าซาก ไม่เข้าหูคน ย่อมไม่เป็นพิษเป็นภัย แต่คำพูดแบบระรื่นหู น่าฟัง ย่อมนำโทษและนำภัยได้

น้ำสั่งฟ้า ปลาสั่งฝน หรือ ฝนสั่งฟ้า ปลาสั่งหนอง

= สั่งเสียเป็นครั้งสุดท้าย

บนข้าวผี ตีข้าวพระ

(บน = บนบาน, ตี = กำหนด หมายถึง กำหนดการบนบาน)

= อ้อนวอนให้ผีसांगเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วย โดยจะแก้บนเมื่อได้สมดังต้องการแล้ว

บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น

= รู้จักถนอมน้ำใจไม่ให้ขุ่นเคืองกัน

ปล้ำผีลุก ปลุกผีนั่ง

= พยายามทำให้มีเรื่องมีราวขึ้นมา

ปลุกเรือนแต่พอตัว หวีหัวแต่พอเกล้า

= ทำสิ่งใดๆ ให้เหมาะสมกับฐานะของตน

ปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ

= ทำทีพูดดี แต่ในจิตคิดร้าย

ผู้ดีเดินตรอก ชี้ออกเดินถนน

= ความเปลี่ยนแปลงมักเป็นไปในทางตรงกันข้าม โดยเฉพาะฐานะทางสังคม

ไฟร้อนจะนอนเย็น ไฟเย็นจะตื่นตาย

= มุ่งหวังจะสบายต้องทำงาน ถ้าเกียจคร้านจะลำบากยากจน

พลั้งปากเสียศีล พลั้งตีนตกต้นไม้

= พูดหรือกระทำโดยขาดความระมัดระวังย่อมเกิดความเสียหาย

พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง

= พูดไปไม่มีประโยชน์ นิ่งเสียจะดีกว่า

แพ้วเป็นพระ ชนจะเป็นมาร

= การยอมแพ้วทำให้เรื่องสงบ การไม่ยอมแพ้วทำให้เรื่องไม่สงบ

ฟังไม่ได้ศัพท์ จับไปกระเดียด

= ฟังไม่ชัดเจนแล้วนำไปพูดต่อจนผิดพลาด

มะพร้าวตื่นตก ยาจกตื่นมี

= เหนือหรือตื่นเต้นในสิ่งที่ไม่เคยมีหรือไม่เคยเห็น

มากชี้ควาย หลายชี้ช้าง

= มากมายเสียเปล่า แต่ใช้ประโยชน์ไม่ได้

มือถือสาก ปากถือศีล

= แสดงตนว่ามีศีลธรรม แต่กลับประพฤติชั่ว

ยิ้มด้วยปาก ถากด้วยตา

= เยาะเย้ยด้วยกิริยาท่าทาง

รักยาวให้สั้น รักสั้นให้ต่อ

= ถ้ารักกันอยู่นานๆ ให้ตัดความคิดร้ายต่อกันออกไป แต่
ถ้ารักกันอยู่ช่วงสั้นๆ ก็คิดร้ายเข้าไว้

รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง

= รู้จักเอาตัวรอดและปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์

เรือล่มเมื่อจอด ตาบอดเมื่อแก่

= มีอุปสรรคเมื่อใกล้จะสำเร็จ

ลูกสมภาร หลานเจ้าวัด

= ลูกเจ้านาย หรือลูกผู้มีอำนาจ

เล่นกับสาก สากต๋อยหัว หรือ เล่นกับหมา หมาเลียปาก

= ลดตัวลงไปหรือวางตัวไม่เหมาะสมจึงถูกลามปาม

ว่าแต่เขา อิเหนาเป็นเอง

= ตำหนิผู้อื่นเรื่องใดแล้ว ตนก็กลับทำในเรื่องนั้นเสียเอง

วิงนักมักลัม กัมนักมักคสถาน

= ทำอะไรไม่ควรหึกโหม จงทำแต่พอประมาณ

เลื่อหลายห่าง ช้างหลายโรง

= คนที่แสดงกิริยาเอะอะตึงตัง

หนักไม่เอา เบาไม่สู้

= ไม่มีความอดทนที่จะทำการงาน

หนุ่มทิ้งแหง มากินแดงเถาตาย

= หนุ่มบริสุทธิ์มาได้แม่่ม่ายอายุมากเป็นภรรยา

เอาไม้สั้น ไปรันซี่

(รันซี่ = ตี)

= โต้เถียงกับคนพาลมีแต่ทางเสีย ดังเอาไม้สั้นตีซี่ ซี้ก็
กระเด็นมาถูกเรา

เอาลูกเขามาเลี้ยง เอาเมียขงเขามาอม

= เอาลูกคนอื่นมาเลี้ยงเป็นลูกตน เป็นภรรยาจับผิดชอบที่
หวังผลตอบแทนแน่นอนไม่ได้

สำนวนภาคเหนือ

กล้วยค้ำง่าม ง่ามค้ำกล้วย

= ต้นกล้วยและไม้ง่ามต่างพึ่งพาอาศัยกัน

กินก่อนทาน มานก่อนแต่ง

(มาน = มีครรรภ์)

= กินอาหารก่อนถวายพระ มีครรรภ์ก่อนแต่งงาน เป็นการ
กระทำไม่ถูกขั้นตอน

กินเมื่อยามร้อน ฟ้อนเมื่อยามเมา

= กินอาหารขณะที่ยังร้อน ฟ้อนรำขณะที่ยังมึนเมา
เป็นการกระทำที่ถูกต้องกาลเทศะ

กินแล้วหือเก็บ เจ็บแล้วหือจำ

(หือ = ให้)

= กินอาหารแล้วให้รู้จักเก็บรักษาคนอื่นเขาทำให้เจ็บใจ
ก็ควรจดจำ

แกย่อนกินเข้า ถ้าย่อนเกิดเมน

(ย่อน = เพราะ, เข้า = ข้าว, เมน = นาน)

= แก่เฒ่าเพราะกินข้าวและเกิดนาน (แต่แกเฒ่าเฒ่าเรียกว่า
แก่เปล่าๆ ไร้ประโยชน์)

ของกินล้าอยู่ที่คนมัก ของฮักอยู่ที่คนเปิงใจ

(ล้า = อร่อย, มัก = ชอบ, ฮัก = รัก, เปิงใจ = พึงใจ)

= ของกินอร่อยอยู่ที่คนชอบ ของมีค่าของรักอยู่ที่คนพึง
พอใจ

ชะยมดีย่อนตุ้เจ้า ลูกเต้าดีเพราะพ่อแม่

(ชะยม = ลูกศิษย์วัด, ตุ้เจ้า = พระภิกษุ)

= ลูกศิษย์วัดจะดีเพราะพระภิกษุ ลูกเต้าจะดีเพราะพ่อแม่

เข้าจะเลี้ยงกินหวาน คนจะผลาญนอนอุ่น

(เลี้ยง = หมด)

= ข้าวจะหมดย่อมกินอร่อย คนจะทุกข์ยากมักนอนอุ่น
นอนสบาย

คนง่าวได้จา หม้อแกงหนาได้เดือด

(จาว = พุด)

= คนโง่ได้พูด หม้อแกงที่หนาเดือดพล่าน ย่อมจะนานกว่า
ธรรมดา

คนเง่าบ่มี คนผญาดีก็ง่อม

(เง่า = โง่, ผญา = ปัญญา, ง่อม = เห่งา)

= คนโง่ไม่มี คนปัญญาก็เห่งา

คนหมั้นตายหลังด้าน คนซื้อคร้านตายหลังหัก

= คนขยันทำงานจริงจึงไปเรื่อยๆ แม้หลังจะด้านก็ทนได้
แต่คนซื้อเกียจทำอะไรจะให้เสร็จเร็ว เลยหามของหนักเกินกำลัง
หลังจึงหักตาย

คิดว่าตัวหลวงคือคนเง่า คิดว่าตัวเง่าคือคนหลวง

(คิด = คืด, หลวง = ฉลาด)

= คิดว่าตัวฉลาดคือคนโง่ คิดว่าตัวโง่คือคนฉลาด

ไค้ซึ่ล่นหาซอน ไค้นอนล่นหาสาต

(ไค้ = ไค้ร หมายถึง อียาก, ล่น = ธิบวิ้ง, สาต = เสื่อ)

= อียากถ่ายอุจจาระธิบวิ้งหาซอนไม้ อียากนอนธิบวิ้งหาเสื่อ หมายถึง คนทำงานแบบสุกเอาเผากิน

ไค้หื้อเพิ่นฮัก ยากนักจะหวัง ไค้หื้อเพิ่นซัง คำเตียวก็ได้

(เพิ่น = เขา ท่าน)

= อียากให้เขารักใคร่ชอบพอ ยากที่จะหวัง แต่อียากให้เขาเกลียดซัง ประเดี้ยวเตียวก็ได้เรื่อง

กูไกล้แซ้ง ผึ่งแล่นหาค้อน

(ผึ่ง = ธิบ)

= งูเลี้ยวมาถึงหน้าแซ้งแล้วธิบวิ้งไปหาค้อน ย่อมไม่ทันการ

เงินคำหาได้ น้ำใจหายาก

(คำ = ทองคำ)

= เงินทองหาได้ แต่น้ำใจหายาก

จะไปหลวกเหลือหอมอ จะไปซอกก่อนปี

(ซอ = ซัปร้อง)

= อย่าไปวาดฉลาดกว่าหอมอ อย่าไปซอหรือร้องเพลงก่อนปีจะเป่า

จักเอาผิวหื้อถามชาวบ้าน จักต๋านชูหื้อถามพ่อแม่ยังเรือน

(ต๋าน = พูด เจรจา)

= จักเลือกสามีให้สืบถามชาวบ้าน จะเจรจากับคนรักจะต้องถามพ่อแม่ที่อยู่ในบ้านก่อนว่าดีชั่วอย่างไร

จับใจแรงบ่แนใจกา จับใจครุบาพระหน้อยบ่สู้

= ถูกใจแรงแต่ไม่ถูกใจกา ถูกใจท่านสมภารแต่ไม่ถูกใจพระลูกวัด

จีพริกต้องมีครู จีปูต้องมีลาย

(จี = เผา, ลาย = ลวดลาย กลวิธี)

= เผาพริกต้องมีครูสอน เผาปูต้องมีลวดลายกลวิธี

ดาบตีไว้ในฝัก คำหลวกไว้ในใจ

= ดาบมีเนื้อเหล็กดีเก็บไว้ในฝัก ความฉลาดเก็บไว้ในใจ

ค่าน้ำหื้อหันทราย นอนหงายหื้อหันฟ้า

(หัน = เห็น)

= ค่าน้ำให้เห็นพื้นทราย นอนหงายให้เห็นท้องฟ้า หมายถึงทำอะไรให้เห็นผลแท้จริง

ตีเพราะถาม งามเพราะหย่อง เขาควายงามเพื่อว่อง

(หย่อง = แต่งตัว, ว่อง = โค้ง ไฉง)

= ตีเพราะถาม งามเพราะแต่ง เขาควายงามเพราะโค้งตี

ตกก่อนเป็นขุน ตกลุนเป็นไพร่

(ลุน = ภายหลัง)

= ถึงก่อนได้เป็นขุนนาง ถึงทีหลังได้เป็นไพร่สามัญชน
หมายถึง ใครไปถึงก่อนย่อมมีโอกาสดีกว่า

ตกเรือถ่อซ้า ตกน้ำถ่อซุย

(ซุย = ยื่น)

= ตกเรือเอาถ่อกระแทก ตกน้ำเอาถ่อยื่น

ตามใจปาก ลำบากท้อง

= กินตามใจปากยอมลำบากเรื่องท้องขับถ่าย หมายถึง
ตามใจตนเองยอมมีผลเสียตามมา

ตบน้อยไผว่าบมีผี คณงามคนดีไผว่าบมีเจ้า

(ตบ = กระท่อม, ไผ = ผู้ใด)

= กระท่อมน้อยใครว่าไม่มีผี คณงามคนดีใครว่าไม่มีเจ้าของ

ถ่านไฟเก่า ชี้เถ້ม้นยัง

= ถ่านไฟเก่าแม้จะดับแล้ว แต่ชี้เถ້ม้นยังร้อนอยู่

ทุกข์บ่ได้กิน บ่มีไผตามไฟส่องท้อง

ทุกข์บ่ได้นั่งได้หย้อง พี่น้องตูแควน

(ตูแควน = ตูถูกตูแคลน)

= ทุกข์ไม่มีจะกิน ไม่มีผู้ใดมาส่งห้องของเรา แต่ทุกข์ไม่ได้แต่งเนื้อแต่งตัว พี่น้องคูหมื่นคูแคลน

ห่มผ้าลายหมาช่างเห่า คั้นค้ำเก่าช่างผิดกัน

(ห่ม = ห่ม)

= ห่มผ้าลายหมาช่างเห่า คั้นค้ำพุดเก่าที่แล้วมามากผิดใจกัน
ทำนองพื้นฝอยหาตะเข็บ

บ่ทันนั่ง ผึ่งเหยียดแข่ง

(ผึ่ง = รีบ)

= ยังไม่ทันนั่ง อย่ารีบเหยียดแข่ง

บู้บ่ม่วน บมีค่วนบมีที่ไว้คร้ว บมีผิว ใจบกว้างพิน้องบหลาย

(อู้ = พุด, ม่วน = สนุก, ค่วน = หึ่ง)

= ไม่พุดจากกันก็ไม่สนุก ไม่มีหึ่งก็ไม่มีที่เก็บของ หญิงไม่มี
สามีใจไม่กว้างขวาง หาญาติพิน้องไม่ได้

บู้หื้อถาม บงามหื้อหย้อง

= ไม่รู้ให้โต่ถาม ไม่สวยงามให้ประดับแต่งตัว

บาปออยู่ที่คนทำ กรรมออยู่ที่คนเหยยะ

(เหยยะ = ทำ สร้าง)

= บาปออยู่ที่คนทำ กรรมออยู่ที่คนสร้าง

ปิ่นบเต็มแหล้งก็ปล่าเดินดง เงินบเต็มถูงก็บเดินค้าสอด

(แหล้ง หรือ แล่ง = รังกระสุน ที่เก็บกระสุนดินดำหรือ
ลูกศร)

= ปิ่นไม่เต็มแล่งไม่ควรเดินป่า เงินไม่เต็มถูงไม่ควรไป
ค้าขาย

เป็นแม่หญิงจะไปนุ่งซิ่นล้าตัว จะไปใครหัวล้าบ้าน

(แม่หญิง = ผู้หญิง, ล้า = เกิน, ใคร่หัว = หัวเราะ)

= เป็นผู้หญิงไม่ควรนุ่งผ้าซิ่นเกินตัว ไม่ควรหัวเราะลั่นบ้าน

ไปการเมื่อทอน ดิกว่านอนวันคำ

(ทอน หรือ ตอน = เวลาบ่าย)

= ไปทำงานเมื่อบ่ายตีกว่านอนหลับทั้งวัน

ผ้าเป็นหิง เมียเป็นซ้อง

(หิง = สวิง)

= ผ้าเป็นสวิงจับปลา เมียเป็นซ้องใส่ปลา

ผีค้ำบน คนค้ำลุ่ม

(ค้ำ = ผลาญ ช่มเหง, ลุ่ม = ข้างล่าง)

= ผีผลาญข้างบน คนผลาญข้างล่าง

เมื่อรู้คำพระเจ้า พอเข้าไปอยู่ในโลง

(เมื่อ = เมื่อ)

= เมื่อรู้คำสอนของพระเจ้า ก็เข้าไปอยู่ในโลงแล้ว

ฝนตกชิวชิวเนียน เอื้อน หมาขี้เรื้อนนานตาย

= ฝนตกพรัๆ มักหยุดซ้ำ หมาขี้เรื้อนตายยาก

ฝ้ายหีกทอบเข้า บ่าวเต่าสาวเต่ามันบมีไผเอา

(หีก = หนา)

= เส้นฝ้ายหนาทอไม่ได้ หนุ่มแก่สาวแก่ไม่มีใครอยากได้

เป็นคู่ครอง

พระจันทร์อยู่ฟ้าเป็นเหยื่อราหู ปลาเหยียนอยู่รูยั้งรูถุกล้อม

(ปลาเหยียน = ปลาไหล)

= พระจันทร์อยู่บนฟ้ายังถูกราดหุ้ม ปลาไหลอยู่ในรูยังถูก
แทง

เพื่อนำหื้อเรากอบ เพื่อนอบหื้อเรากำ

= เมื่อเขากำให้เรากอบ เมื่อเขากอบให้เรากำ หมายถึง
ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

เพื่อนปลามอย่ากล่าว เพื่อนปล่าอย่าไป

= เขาไม่ได้ถามเราอย่ากล่าว เขาไม่พูดเชิญชวนเราอย่าไป

ฟ้าแจังกี่เห็นลาย ฟ้าชวาก็เห็นแซง

(ชวาย = สาย, แซง = เส้น)

= ฟ้าสว่างก็เห็นลาย ฟ้าสายแดดส่องก็เห็นเส้น

ฟ้าร้องก่อนฝน คนไวก่อนสร้าง

= ฟ้าร้องก่อนฝนตก คนคุยโม้ก่อนทำ

แม่ร้างกับหนาน หวานกับคนเต่า

(แม่ฮ้าง หรือ แม่ร้าง = แม่ฝ่ายผู้ทิ้ง, หนาน = ทิด)

= แม่ฝ่ายกับทิด ของหวานกับคนแก่

แมวขึ้นคว้น บ่ม่วนใจหนู

(คว้น = หิ้ง, ม่วน = สบาย)

= แมวขึ้นบนหิ้ง หนูไม่สบายใจ

ไม้คดเอาแปลงขอ เหล็กงอเอาแปลงเคียว

(แปลง = ทำ สร้าง)

= ไม้คดเอามาทำขอ เหล็กงอเอามาทำเคียว (แต่คนคดมีแต่ให้โทษ ไม่มีประโยชน์อันใด)

เยี่ยะการบ่เป็นแรง หีบน้ำแกงเหมือนฟ้าร้อง

(เยี่ยะ = ทำ, หีบ = ชด)

= ทำการงานไม่เป็นเรื่อง แต่เวลาชดน้ำแกงเสียงดังเหมือนฟ้าร้อง หมายถึง เอาแต่กิน แต่ทำงานไม่สู้ ไม่มีเรี่ยวแรง

เยี่ยะนาหล้าเป็นข้าควาย เอาเมียขวยเป็นข้าลูก

(หล้า = ล่าช้า, ขวย = สาย)

= ทำนาช้าเป็นทาสควาย มีเมียตอนแก่เป็นทาสของลูก

รักกันเมื่อข้าวยัง ชังกันเมื่อข้าวเสียง

(เสียง = หมด)

= รักกันเมื่อมีข้าว ชังกันเมื่อข้าวหมด

รักกันย่อนการกิน ยินดีย่อนคำปาก

(ย่อน = เพราะว่า, ปาก = พูด)

= รักกันเพราะการเลี้ยงดู มีความยินดีเพราะคำพูด

ละอ่อนให้เพื่อใครอยาก คนใหญ่ปากเพื่อใครกิน

(ละอ่อน = เด็ก)

= เด็กร้องไห้เพราะความหิว ผู้ใหญ่พูดเพราะอยากกิน

ลูกเข้าเป็นขุน ลูกขุนเป็นข้า

(ขุน = ทิวหลัง)

= ลูกขึ้นแต่เข้าจะได้เป็นขุนนาง ลูกขึ้นทิวหลังจะได้เป็นไพร่

เว้นหมาหื้อพอสอก เว้นวอกหื้อพอวา

เว้นคนพาลหื้อไกลแสนโยชน์

= หลีกหมาให้ห่างพอสอก หลีกลิงให้ห่างพอวา แต่หลีก

คนพาลให้ไกลแสนโยชน์

สายเปียดบหื้อปุด สายสุดบหื้อขาด

(เปียด = กระบุง, ปุด = ขาด, สุด = มั่ง)

= สายกระบุงอย่าให้ขาด สายมั่งอย่าให้ขาด

ลึบเถียนพรั่า บ่เท่าคฺมชวาน ลึบคฺนหลาน บ่เท่าลูกเต้า

(เถียน = ต้าม)

= มีตพรั่าลึบต้ามสูคฺมชวานเล่มเดียวไม่ได้ หลานลึบคฺนก็
สูลुकคฺนเดียวไม่ได้

หนีจากพี่น้อง จักไปเพ็งไผ อย่าหนีแสงไฟ ไปเป่าหิ่งห้อย

(เพ็ง = พี่, ไผ = ใคร ผู้ใด)

= หนีจากพี่น้องจักไปเพ็งใคร อย่าหนีแสงไฟไปเป่าหิ่งห้อย

หลวคฺนเดียว บ่เท่าง่าวตึงหมู

(หลวคฺ = ฉลาด, ง่าว = โง่, ตึงหมู = ทิ้งหมู)

= ฉลาดคนเดียว ยังดีกว่าโง่ทั้งหมด

อย่าอู้กันตัง อย่าฟังคำส่อ

(อู้ = พูด, ส่อ = ส่อเสียด นินทา)

= อย่าพูดเสียงตัง อย่าฟังคำส่อเสียดนินทา

เอาตีบได้ เอาได้บตี

= เอาตีไม่ได้ เอาได้ไม่ตี หมายถึง อย่าเป็นคนด่วนตัดสิน

ใจ